

HÜSEYNÎ SÂDÂT el-GÜRÎ

(حسینی سادات الغوری)

(ö. 729/1329'dan sonra)

Emîr (Mîr) Rüknuddîn Hüseyin b. Alim
b. Muhammed el-Gürî el-Herevî

İranlı mutasavvıf şair.

Afganistan sınırları içinde bulunan Gür şehrinin Guzîv köyünde doğdu. Gür'dan göç eden ailesiyle birlikte küçük yaşta Herat'a geldi. Hayatının büyük bir bölümünü burada geçirdi. Eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan Hüseyinî dinî ilimlerin yanı sıra tasavvuf alanında da kendini yetiştirdi. Gençliğinde babası ile birlikte Hindistan'a gitti. Mülta'n da Sührevdiyye şeyhlerinden Bahâeddin Zeke-riyyâ Mülta'nî'ye intisap etti ve şeyhinin kızıyla evlendi. Türk Delhi sultanlarından İltutmış döneminde (1211-1236) şeyhiyle birlikte Delhi'yi ziyaret etti. Herat ve çevresinde çıkan karışıklıklar sebebiyle Balaban (1266-1287) ve Firûz Şah Halacî (1290-1296) dönemlerinde Mülta'n'da ikamet etti. Bu hükümdarlardan Firûz Şah için kasideler yazdı. Daha sonra tekrar Herat'a döndü. Câmî ölüm tarihini 16 Şevval 718 (11 Aralık 1318) olarak kaydeder. Ancak *Zâdû'l-müsâfirin* adlı eserini 729'da (1329) tamamladığını ifade ettiğine göre bu tarihten sonra ölmüş olmalıdır. Kabri Herat'ta Abdullah b. Ca'fer et-Tayyâr'ın türbesinin içindedir. Herat'ta oturduğu yer bugün Mahalle-i Mîr Hüseyinî Sâdât adını taşımaktadır.

Hüseyinî Sâdât'ın cevaplandırılmasını isteyerek Tebriz âlimlerine gönderdiği sorular Mahmûd-ı Şebüsterî'nin (ö. 720/

Hüseyinî
Sâdât el-
Gürî'nin
*Nüzhetü'l-
ervâh* adlı
eserinin
ilk sayfası
(Nuruosmaniye
Ktp.,
nr. 2633/2)

1320) *Gülşen-i Râz* adlı eserinin yazılmasına sebep olmuştur.

Eserleri. 1. Zâdû'l-müsâfirin. Tasavvufî düşüncelerini masal ve hikâyelerle açıklama konusunda büyük kabiliyeti olan müellifin, Senâî'nin *Hadîkatü'l-hakîka*'sını örnek alarak yazdığı eser sekiz bölüm ve yaklaşık 1250 beyitten meydana gelir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (FY, nr. 538, vr. 539^a-554^a kenarında) oldukça eski bir nüshası bulunan *Zâdû'l-müsâfirin* basılmıştır (Nivalkişor 1884; Tahran 1354). **2. Nüzhetü'l-ervâh** (Bombay 1322). Müellifin tasavvufî düşüncelerini ihtiva eden eser yer yer manzum olarak yazılmıştır. Manzum kısımları yaklaşık 2000 beyit kadar olan eserin bazı nüshalarında mensur kısımlar eksiktir. **3. Kenzû'r-rumûz.** Tasavvufî konuların ele alındığı mesnevinin Türkiye kütüphanelerinde (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2633/1, vr. 1^b-35^a; İÜ Ktp., FY, nr. 1160, vr. 1^b-29^b) yazma nüshaları bulunmaktadır (diğer nüshaları için bk. Rieu, II, 845; Ethé, nr. 1830-1831, Tahran 1282). **4. Tarabü'l-mecâlis.** Tasavvufî, felsefî ve ahlakî konuların işlendiği eserin bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir (nr. 4964, vr. 1^b-57^a). *Tarabü'l-mecâlis*, *Eşi'atü'l-lemâ'ât* adlı eserin kenarında basılmıştır (Tahran 1353 hş.). **5. Sînâme.** Otuz tasavvufî aşk mektubundan oluşan bu mesnevinin Nuruosmaniye (nr. 4964, vr. 32^a-65^a kenarında) ve Süleymaniye (Şehid Ali Paşa, nr. 1188/3) kütüphanelerinde iki yazma nüshası bulunmaktadır. **6. Penc Genc.** Senâî'nin bazı tasavvufî kasidelerine nazîre olarak kaleme alınmış beş büyük kasideden meydana gelen eserin bir nüshası Nuruosmaniye Kütüpha-

nesi'ndedir (nr. 4964, vr. 22^a-28^b kenarında). Kaynaklarda adı geçen *Şırâtü'l-müs-takim*, *Ankâ-yı Muğrib*, *Rûhu'l-ervâh*, *Kalendernâme*, *Mir'âtü'l-bedî' fi ah-vâlî'n-Nakşibendiyye*, *Mecma'u'l-in-şâ'*, *Dîvân-ı Eş'âr* ve *Sûnâme* adlı eserleri günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câmî, *Nefehât*, s. 605-606; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 674; Hüseyin Baykara, *Mecâlisü'l-üşşâk*, Leknev 1897, s. 126-128; Nizâmeddin Yemenî, *Letâ'if-i Eşrefi*, Delhi 1298, s. 366-367; Devletşah, *Tezkire*, s. 222-225; Hândmîr, *Hâbibü's-siyer*, Tahran 1333 hş., III, 379; Emin Ahmed-i Râzî, *Heft İklim* (nşr. Cevâd-ı Fâzıl), Tahran 1341 hş./1962, II, 124-127; Dârâ Şükûh, *Sefinetü'l-evliyâ*, Leknev 1900, s. 115-116; İbrâhim Han Bahâdir Nâsir Cung, *Hulâşatü'l-kelâm*, Bodleian Library, nr. 390, vr. 201^b-207^a; Ebû Tâlib Han, *Hulâşatü'l-efkâr*, Bodleian Library, nr. 391, vr. 68^b; *Mihakkû's-sülûk ve mişkale-tü'n-nüfus*, India Office Library, nr. 129, vr. 649^a; Gulâm Server Lâhürî, *Hzinetü'l-aşfiyâ*, Leknev 1873, II, 43-44; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 845; Siddîk Hasan Han, *Şubh-i Gülşen*, [baskı yeri yok] 1295 (Matbaa-i Şâhchânî), s. 138; Ethé, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, nr. 1830-1831; Nefîsî, *Târîh-i Nağm u Nesr*, I, 169; Rypka, *HIL*, s. 254; FME, s. 223-229; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 751-762; *Ma'ârif*, A'zamgarh Aralık 1949, s. 456-462; Fîrûğ Hikmet, "Mîr Hüseyinî Sâdât Herâtî ve Heft Genc", *Rahnûmâ-yi Kitâb*, VII/1, Tahran 1964, s. 25-35; Muhammed Ahter Çîme, "Şem-eî ez ahvâl u âşâr-ı Emîr Hüseyinî-yi Herevî", *Dâniş*, sy. 50, İslâmâbâd 1376 hş./1997, s. 39-53; K. A. Nizami, "Husayni Sâdât", *El²* (Ing.), III, 635.

K. A. NIZAMI

HÜSEYNÎ-AŞIRAN

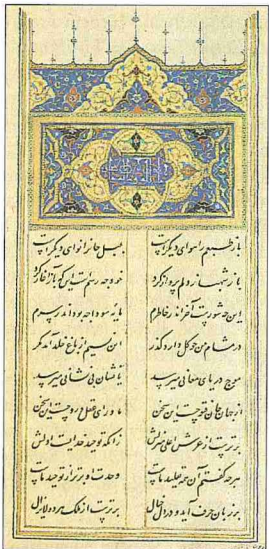
(حسینی اشیران)

Türk müzikisinde bir perde
ve birleşik makamın adı.

Hüseyinî-Aşiran Perdeleri. Türk müzikisi ses sistemi içinde orta sekizlinin dokuzuncu perdesi olan sesin adıdır. Eski devirlerde bu perde sadece "aşiran" adıyla anılmıştır. Herhangi bir değiştirme (ârıza) işareti taşımayan ana perdelerden olan bu ses, ayrıca yegâh perdesine bir tanini diyezi veya acem - aşiran perdesine bir ba-kiye bemo-lü getirilerek de elde edilebilir. Bugün kullanılmakta olan Batı müzikisi nota sisteminde portenin birinci çizgisine yazılır, adı "mi"dir.

Pest sekizlide kaba hüseyinî - aşiran, tiz sekizlide hüseyinî, en tiz sekizlide ise tiz hüseyinî adını alır. Hüseyinî - aşiran perde-

Hüseyinî
Sâdât el-Gürî'nin
*Kenzû'r-
rumûz* adlı
eserinin
ilk sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 2633/1)

si klasik ebced nota sisteminde dâl harfi (د), Abdülbâki Nâsır Dede'nin nota sisteminde (ء), Kantemiroğlu notasında (رء) harfleriyle gösterilmiş, Hamparsum notasında (رء) şekli kullanılmıştır. Bu perde ayrıca (birinci çizgideki mi olarak) sabâ-aşiran, hüseyinî-aşiran, bûselik-aşiran, nühüft, canfezâ vb. bir grup makamın da karar perdesidir.

Hüseyinî-Aşiran Makamı. Eski devirlerde bir ara "vech-i hüseyinî" olarak da adlandırılan makamın dizisi, yerindeki hüseyinî makamı dizisine hüseyinî-aşiran perdesinde bir uşşak dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir:

Nota yazımında donanımına hüseyinî makamı gibi si için koma bemolü (segâh), fa için bakıye diyezi (evîç) yazılır, gerekli değişiklikler ise eser içerisinde gösterilir. Makamın yedeni yegâh, durağı hüseyinî-aşiran perdesidir.

Hüseyinî-aşiran makamı seyrinin büyük bir bölümünde hüseyinî makamı hâkim olduğundan hüseyinî makamının güçlüsü olan hüseyinî perdesi hüseyinî-aşiran makamının da güçlüsüdür ve bu perde üzerinde uşşak çeşniyle makamın yarım kararı yapılır. Hüseyinî dizisinin karar perdesi olan düğâh perdesi ise ikinci mertebe güçlü olup bu perdede hüseyinî çeşniyle asma karar yapılır.

Bu makamın önemli bir kısmını meydana getiren hüseyinî makamının bütün asma kararları bunun için de geçerlidir. Bu münasebetle çârgâhta çârgâhlı, nevâda rastlı ve bûselikli, segâhta segâhlı ve ferahnâklı, rast perdesinde de rastlı asma kararlar, hüseyinî makamında olduğu gibi hüseyinî-aşiran makamında da aynen kullanılır. Ayrıca düğâhta hüseyinî çeşniyle, irak perdesinde segâhlı, yegâhta da rast çeşniyle bir asma karar yapılabilir, ancak başka bir makama benzeme ihtimali göz önünde bulundurularak segâhlı

Yerinde inici hüseyinî makamı dizisi

Hüseyinî-aşiran makamı dizileri

Hüseyinî-aşıranda karcıgar makamı dizisi

Hüseyinî-aşiran makamının geçkileri

asma kararda fazla ısrar edilmemesi uygun görülmüştür.

Bütün bu asma kararlardan başka özellikle büyük formlu eserlerde yapılması âdet olan bir geçki daha vardır. O da tam karara yaklaşıldığında gösterilen yerinde hicaz ve nikriz çeşnileridir. Bu çeşnilere makamın karar perdesi üzerinde bulunan uşşak dörtlüsü eklenildiğinde hüseyinî-aşiran perdesi üzerinde bir karcıgar geçkisi meydana gelmektedir. Ancak tam karara yine makamın kendi dizisiyle gidilmesi gerekir.

Hüseyinî-aşiran makamı dizileri on bir seslik bir ses sahası içinde yer almaktadır. Fazla tizlere çıkılması makamın özelliğine uygun olmadığından bu ses sahası içinde seyir onun genel karakteri için yeterlidir. Bununla beraber çok gerekirse düğâh üzerindeki hüseyinî beşlisi, tiz durak muhayyer üzerine simetrik olarak göçürülebilir veya hüseyinî üzerindeki uşşak dörtlüsü, muhayyer perdesine bir bûselik beşlisi getirilmek suretiyle hüseyinîde uşşak dizisi halinde genişletilebilir.

İnici olarak kullanılan hüseyinî-aşiran makamının seyrine yerindeki hüseyinî dizisiyle ve hüseyinî perdesi civarından başlanır. Diziyi meydana getiren çeşnilerde gezinip gerekli asma kararlar gösterildikten sonra güçlü hüseyinî perdesinde uşşak çeşniyle yapılan yarım kararın ardından yine karışık gezinilir ve düğâh perdesinde hüseyinî dizisi sona erdirilir. Nihayet hüseyinî-aşiran perdesindeki uşşak dörtlüsünün seslerinde de dolaşılıp sona doğru hicaz ve nikriz geçkileri yapılır. Tekrar hüseyinî-aşirandaki uşşak dörtlüsüne dönüşmesinin ardından da bu dörtlü ile hüseyinî-aşiran perdesinde tam karar yapılır.

Hacı Sâdullah Ağa'nın zencir usulünde, "Azîmetin nereden böyle bî-nikâb senin" ve hafif usulünde, "Nevbahâr oldu yine azm-i gülîstân görünür" mısraları ile başlayan besteleri, "O müşğîn turrallar kim ol büt-i dil-cûda gördüm ben" mısra ile başlayan ağır semâisi ile, "Dilber olucak âşıkına eyleye çâre" mısra ile başlayan yürük semâisinden oluşan takımı bu makamın en güzel örnekleri arasındadır. Ayrıca Zekâî Dede'nin curcuna usulünde, "Cemâlin şem'ine pervâne gönlüm" mısra ile başlayan şarkısı ve Ali Rıza Şengel'in evsat usulünde, "Ey Hudâ ben eyleyim çok mâsivâya iltifât" mısraıyla başlayan ilâhisi de bu makamda bestelenmiş seçkin eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kantemiroğlu, *İlmü'l-mûsikî*, I, 3; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1, vr. 15^b, 24^b; *Hâşim Bey Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 42, 78; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 21, 177-178; IV, 226-227; Özkan, *TMNCU*, s. 497-500; Arel, *Türk Musikisi*, s. 1, 38, 155-156.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

Düyek

Hüseyinî-aşiran makamının seyir örneği